

**TALABALARNING O'QITISH SIFATINI OSHIRISHNING
PSIXOLOGIK JIHATLARI**

Raximova Nazokatxon Kasimjanovna

*O'zMU, "Ijtimoiy psixologiya kafedrası" katta o'qituvchisi,
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'qitish sifatini yaxshilashga yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy – psixologik to'siqlarni bartaraf qilish bo'yicha yoritib berilgan.

Key words: emotsional intellekt, diallema, kognitiv rivojlanish, shaxiyat, ijtimoiy yetuklik, fikr, hissiyot.

Kirish

Bundan tashqari, chidamlilik va moslashuvchanlik talabalarni qiyinchiliklar va o'zgarishlarni yengishga tayyorlaydi, ularni murakkab ijtimoiy dinamikada harakat qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'zlashtiradi. Mas'uliyatni rivojlantirish orqali o'qituvchilar talabalarga ongli qarorlar qabul qilish va ularning harakatlariga egalik qilish, yetuklik va javobgarlikni targ'ib qilish imkoniyatini beradi. Samarali o'qitish strategiyalari, shuningdek, tengdoshlar va obro'li shaxslar o'rtasidagi ijobiy munosabatlarni ta'kidlab, o'quvchilar o'zlarini qadrlil va tushunarli his qiladigan qo'llab-quvvatlovchi sinf muhitini yaratadi. Kognitiv moslashuvchanlik talabalarni muqobil nuqtai nazarlarni ko'rib chiqishga va turli xil ijtimoiy sharoitlarda fikrlashlarini moslashtirishga undash orqali ijtimoiy yetuklikni oshiradi. [5]

Ta'lim sifatini oshirishning ijtimoiy–psixologik xususiyatlari, va u bilan bog'liq psixologik tadqiqotlarni bir qancha psixolog tadqiqotchilar amalga oshirganlar. Jumladan o'zbek olimlaridan E.G'.G'oziyev, G.B.Shoumarov, N.S.Safoyev, Z.T. Nishonova, xorij psixologlaridan esa E.Erikson, Jon Boulbi, Lourens Kolberg, Daniel Goleman kabi olimlar o'rgangan.

A.B.Ivashenko ijtimoiy yetuklikni insonning muayyan faoliyat sub'yekti sifatida harakat qilishiga imkon beradigan, haqiqat va o'zaro munosabatlarni o'zlashtiradigan tegishli madaniyatga ega bo'lish darajasi sifatida tushunishni taklif qiladi. Ko'proq funksional yondashuvga rioya qilgan holda, olim ijtimoiy yetuklikni aqliy, ma'naviy, hissiy, ijtimoiy va irodaviylik darajasining shunday darajasiga erishishni belgilaydiki, unda kasbiy va kundalik, hayotda o'z o'rnini anglashi, o'zining va boshqalarning harakatlariga javob beradi [4]. A. B. Ivashenko taklifiga ko'ra, shaxs yetukligini o'zini va atrofdagilarni anglay olishi, o'z mavqeiga ega bo'lishi bilan baholaydi.

V.N.Maksimovaning fikricha, yetuklik tushunchasi har qanday murakkab tizimda uning alohida elementlari va butun tizimning holatini tavsiflash uchun qo'llanilishi mumkin. Bu tizim elementlarining holati bo'lib, unda bu element o'z vazifalarini to'liq bajara oladi, uning sifat xususiyatlarini amalda tatbiq eta oladi. O'z navbatida, shaxsning ijtimoiy yetukligi shaxsning faol hayotiy pozitsiyasini o'z ichiga oladi, tarbiyalash va o'z-o'zini tarbiyalashning uzluksiz birligida, shaxsning faol, doimiy ravishda ijtimoiy yetuklikka tezroq erishishga intilishida, o'z-o'zini rivojlantirish ehtiyojida amalga oshadi. [78]. Olimning fikriga ko'ra, ijtimoiy yetuklik tushunchasi mazmunining modelini izlashda muallif ijtimoiy mas'uliyat va shaxsiy o'z-o'zini anglash munosabatlari o'rganilayotgan hodisani shakllantirish jarayonining boshlang'ich nuqtasi ekanligidan kelib chiqadi.

Shaxsning yetuklik darajasiga ta'sir etuvchi 5 aspektni ajratish mumkin:

1. Muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi - qo'yilgan maqsad sari intilish, maksimal ravishda o'z-o'zini realizatsiya qilish, mustaqillik, tashabbuskorlik, liderlikka intilish, yuqori natijalarga erishishga harakat qilish.

2. O'z "Meni"ga munosabat, o'ziga bo'lgan munosabat, qobiliyat, xarakter va temperament munosabatlari, o'z-o'zini baholash, talabchanlik, samimiylik, kamsuqumlik, o'zini manmanlikdan asrash, boshqa odamlarga nisbatan hurmatda bo'lish.

3. Fuqarolik burchini anglash, vatanparvarlik, kasbiy mas'uliyat va kompetensiya, muloqot qilishga extiyoj, jamoaviy mehnatni qo'llab-quvvatlash.

4. Hayotiy ustanovkalar. Intellektning xis-tuyg'udan ustunligi, emosional barqarorlik, hamkorlikka intilish va keng fikrlilik.

5. Boshqalar bilan emosional, psixologik yaqinlikka intilish.

Shaxsiyat va rollarning chalkashligi: o'smirlik davrida Erikson shaxsiyatni shakllantirishga va shaxsiy qadriyatlar, e'tiqodlar va intilishlarni o'rganishga e'tibor qaratdi. O'qituvchilar shaxsni rivojlantirish bo'yicha munozaralarni osonlashtirish, o'z-o'zini aks ettirishni rag'batlantirish va o'quvchilarga darsdan tashqari mashg'ulotlar dasturlari orqali turli rol va qiziqishlarni o'rganish imkoniyatlarini taqdim etish orqali ijtimoiy yetuklikni qo'llab-quvvatlashlari mumkin.

Yaqinlik va izolyatsiya: yoshligida Erikson mazmunli munosabatlarni shakllantirish va yaqinlikni o'rnatish muhimligini ta'kidladi. O'qituvchilar talabalarni akademik va kasbiy sharoitlarda muvaffaqiyatli ijtimoiy munosabatlarga tayyorlaydigan hamkorlikdagi o'quv tajribalari, jamoaviy ish va shaxslararo muloqot qobiliyatlarini targ'ib qilish orqali ijtimoiy yetuklikni rivojlantirishlari mumkin.

Halollik va umidsizlik: kech balog'at yoshida Erikson hayotiy tajribalar haqida mulohaza yuritish va qoniqish va donolik tuyg'usiga erishish muhimligini ta'kidladi. O'qituvchilar umrbod ta'limni targ'ib qilish, talabalarni turli istiqbollarni qadrlashga undash va madaniy meros va avlodlararo munosabatlarni qadrlash orqali ijtimoiy yetuklikni qo'llab-quvvatlashlari mumkin.

Erik Eriksonning Psixosotsial nazariyasi hayot davomida ijtimoiy yetuklikning psixologik determinantlari haqida qimmatli tushunchalarni beradi. Eriksonning rivojlanish bosqichlarini o'qitish amaliyotiga qo'shib, o'qituvchilar talabalarning ijtimoiy va hissiy o'sishiga yordam beradigan, ularning shaxslararo ko'nikmalarini oshiradigan va ularni hayot davomida turli xil ijtimoiy sharoitlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishga tayyorlaydigan qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishi mumkin. [6]

Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: ijtimoiy yetuklik muloqot, hamkorlik, hamdardlik va nizolarni hal qilishni o'z ichiga oladi. O'qituvchilar hamkorlikdagi o'quv faoliyati va jamoaviy ishlashni talab qiladigan guruh loyihalari orqali ijtimoiy

ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berishi mumkin. Konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etish va ijobiy ijtimoiy aloqalarni modellashtirish talabalarning tengdoshlari va obro'li shaxslar bilan samarali muloqot qilish qobiliyatini oshiradi.

Shaxsni shakllantirish: o'smirlik shaxsni o'rganish va rivojlantirish uchun muhim davrdir. O'qituvchilar o'zlarini ifoda etish imkoniyatlarini taklif qilish, shaxsiy qadriyatlar va e'tiqodlar haqida mulohaza yuritishni rag'batlantirish va sinf ichida turli xil shaxsiyatlarni qabul qilishni rag'batlantirish orqali talabalarning shaxsini shakllantirishni qo'llab-quvvatlashlari mumkin.

Kognitiv moslashuvchanlik: ijtimoiy yetuk shaxslar turli xil ijtimoiy vaziyatlarda o'zlarining fikrlash va xatti-harakatlarini moslashtirish orqali kognitiv moslashuvchanlikni namoyish etadilar. Axloqiy dilemmalar va tarixiy kontekstlarni muhokama qilish talabalarga turli nuqtai nazarlarni tushunishga va fikrlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Chidamlilik va moslashuvchanlik: ijtimoiy yetuk shaxslar muvaffaqiyatsizliklar, qiyinchiliklar va o'tishlarni samarali engish orqali chidamlilikni namoyish etadilar. O'qituvchilar maqsadni belgilash, o'z-o'zini aks ettirish va muvaffaqiyatsizlikdan o'rganish imkoniyatlari orqali chidamlilikni rivojlantirishlari mumkin.

Axloqiy qarorlarni qabul qilish: ijtimoiy yetuklik axloqiy tamoyillar va qadriyatlarga asoslangan axloqiy qarorlarni qabul qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchilar o'quvchilarga kuchli axloqiy kompasni rivojlantirishga yordam berish uchun axloqiy dilemmalar, adolat, adolat va fuqarolik mas'uliyati bo'yicha munozaralarni osonlashtirishi mumkin. Talabalarni munozaralar, amaliy tadqiqotlar va jamoat ishlari loyihalariga jalb qilish axloqiy qarorlarni qabul qilish ko'nikmalarini kuchaytiradi va adolatli va adolatli jamiyatni yaratishda faol ishtirok etishni rag'batlantiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, psixologik determinantlarni ta'lim amaliyotiga qo'shish o'quvchilarning yaxlit rivojlanishiga yordam beradigan tarbiyalovchi va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratadi. Ijtimoiy

ko'nikmalar, bilim moslashuvchanligi, axloqiy fikr, madaniy mahorat, chidamlilik, va moslashuvchanlik, o'qituvchilar uchun nafaqat ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu keng qamrovli yondashuvda ta'lim nafaqat akademik yutuqlarga e'tibor qaratishini, balki talabalarni shaxsiy hayotlarida muvaffaqiyat qozonish va jamiyatga ijobiy hissa qo'shish uchun zarur bo'lgan muhim ko'nikma va malakalar bilan ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Крюкова В.В. Модель структуры социальной зрелости старшеклассника. // Балтийский гуманитарный журнал. - 2011. - №6. - С.45-51.
2. Леонов И.Д. Сборник психологических тестов. - Кировоград: Юность. - 2009. - С. 68-70.
3. Петровский А.В.Ярошевский М.Г. Психология. Словарь. 2-е изд. испр. и доп. – М.: Политиздат. 1990. - 126 с.
4. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – T.: 2010. - 544 b.